

Dr. Eva Klemenčič
Mirazchiyski,
Pedagoški inštitut

Bralna pismenost četrtošolcev in četrtošolk v Sloveniji: Prvi rezultati raziskave PIRLS 2021

Reading Literacy of Slovenian Fourth Graders: First Results of PIRLS 2021 Survey

IZVLEČEK: V članku povzemamo nekatere prve rezultate Mednarodne raziskave bralne pismenosti četrtošolcev in četrtošolk (PIRLS 2021), v kateri je sodelovalo 57 držav oziroma izobraževalnih sistemov, tudi Slovenija. Rezultati kažejo na upad bralne pismenosti v večini sodelujočih izobraževalnih sistemov, med njimi tudi v Sloveniji. Vendar je upad bralne pismenosti v Sloveniji še posebej resen, če vemo, da je Slovenija edina od sodelujočih držav članic Evropske unije, kjer je bil pred tem v vsakem izmed 5-letnih ciklov raziskave izmerjen napredek pri bralni pismenosti četrtošolcev in četrtošolk. V nekaterih državah obstajajo razlike pri branju glede na namen (branje za literarno izkušnjo proti branju za pridobivanje in uporabo informacij) in procese razumevanja (priklic in preprosto sklepanje proti interpretaciji, integraciji in vrednotenju) glede na povprečni bralni dosežek; v Sloveniji teh razlik v 2021 ni. Prav tako so bile deklice v Sloveniji boljše bralke, ne le v ciklu 2021, temveč tudi v prejšnjih ciklih. Dosežki pri bralni pismenosti so (še vedno) povezani z domačim okoljem, odnosom do branja in številnimi drugimi šolskimi ter izvenšolskimi karakteristikami.

Ključne besede: bralna pismenost, četrtošolci, raziskava PIRLS

Abstract: This article summarises some preliminary results of the International Reading Literacy Study of Fourth Grade Students (PIRLS 2021), in which 57 countries or education systems, including Slovenia, participated. The results show a decline in reading literacy in most participating education systems, including Slovenia. However, the decline in reading literacy in Slovenia is particularly alarming given that Slovenia is the only participating EU Member State where progress in reading literacy of fourth-grade boys and girls has previously been measured in each of the 5-year cycles of the survey. In some countries, there are differences in reading according to purpose (reading for literary experience vs. reading to acquire

and use information) and comprehension processes (retrieval and simple inference vs. interpretation, integration and evaluation) in relation to average reading achievement. In Slovenia, there were no such differences in 2021. Similarly, girls in Slovenia were better readers, not only in the 2021 cycle but also in the previous cycles. Achievement in reading literacy is (still) related to home environment, attitudes towards reading and many other school and out-of-school characteristics.

Keywords: reading literacy, fourth graders, PIRLS

1 Uvod

Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika in posameznice za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Je temelj vseh drugih pismenosti in je ključna za razvijanje posameznikovih in posamezničnih sposobnosti ter njuno uspešno sodelovanje v družbi.

(Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030, 2020, str. 3)

Mednarodno raziskavo bralne pismenosti (angl. Progress in International Reading Literacy Study – PIRLS) v Sloveniji koordinira Pedagoški inštitut, na mednarodni ravni pa jo koordinira Mednarodna zveza za evalvacijo izobraževalnih dosežkov (angl. The International Association for the Evaluation of Educational Achievement – IEA). Pedagoški inštitut je s to raziskavo (podobno kot z ostalimi mednarodnimi primerjavnimi raziskavami, ki potekajo na vsakih nekaj let) izvedel neodvisno evalvacijo tega segmenta šolskega sistema v Republiki Sloveniji. PIRLS je ciklična raziskava; Slovenija je v mednarodni raziskavi na področju bralne pismenosti četrtošolcev prvič sodelovala leta 1991 (takrat je imela raziskava kratico RL – angl. Reading Literacy), nato 2001 (prvič s kratico PIRLS), nato 2006, 2011, 2016 in nazadnje v ciklu raziskave leta 2021. Ker sodeluje ciklično, so možne tudi primerjave med posameznimi cikli ali dolgoročno, kar v nadaljevanju naslovimo z besedo trendi. Raziskovalni okvir iz leta 1991 je bil nekoliko dopolnjen, da bolje odraža razmere današnjega časa, prav tako sta se spremenila sama izvedba in nekoliko koncept raziskave. Raziskavo smo leta 2016 prvič izvajali na računalnikih (kot dodatni modul). S tem je bilo mogoče preverjati tudi razlike v bralnih dosežkih glede na izvedbo raziskave na računalniku v primerjavi z izvedbo na papirju (rezultati za Slovenijo so takrat pokazali, da so bili naši učenci in učenke boljši bralci/-ke na papirju kot na računalniku). Cikel 2021 pomeni za kar nekaj držav prehod na digitalno merjenje bralne pismenosti (integracijo ePIRLS v digitalno PIRLS), tudi za Slovenijo. Posebna

vrednost sodelovanja v mednarodni raziskavi je tudi to, da lahko primerjamo bralne dosežke slovenskih učencev z dosežki učencev drugih sodelujočih držav. Na ta način lahko bolje ovrednotimo bralne dosežke v Sloveniji.

Zasnova Mednarodne raziskave bralne pismenosti (PIRLS 2021)

Mednarodna raziskava PIRLS je zasnovana tako, da preveri bralno pismenost ob koncu četrtega razreda (učenci so takrat stari približno deset let), ko so učenci že usvojili tehniko branja, in so na prehodu iz učenja branja v branje za učenje. Poleg preverjanja bralne pismenosti v raziskavi sodelujejo tudi ravnatelj, učitelji in starši, prav tako sodelujoči učenci izpolnijo vprašalnik, da pridobimo čim več informacij o šolskih, izvenšolskih, domačih kontekstih, ki se povezujejo z bralno pismenostjo.

a) Definicija bralne pismenosti PIRLS

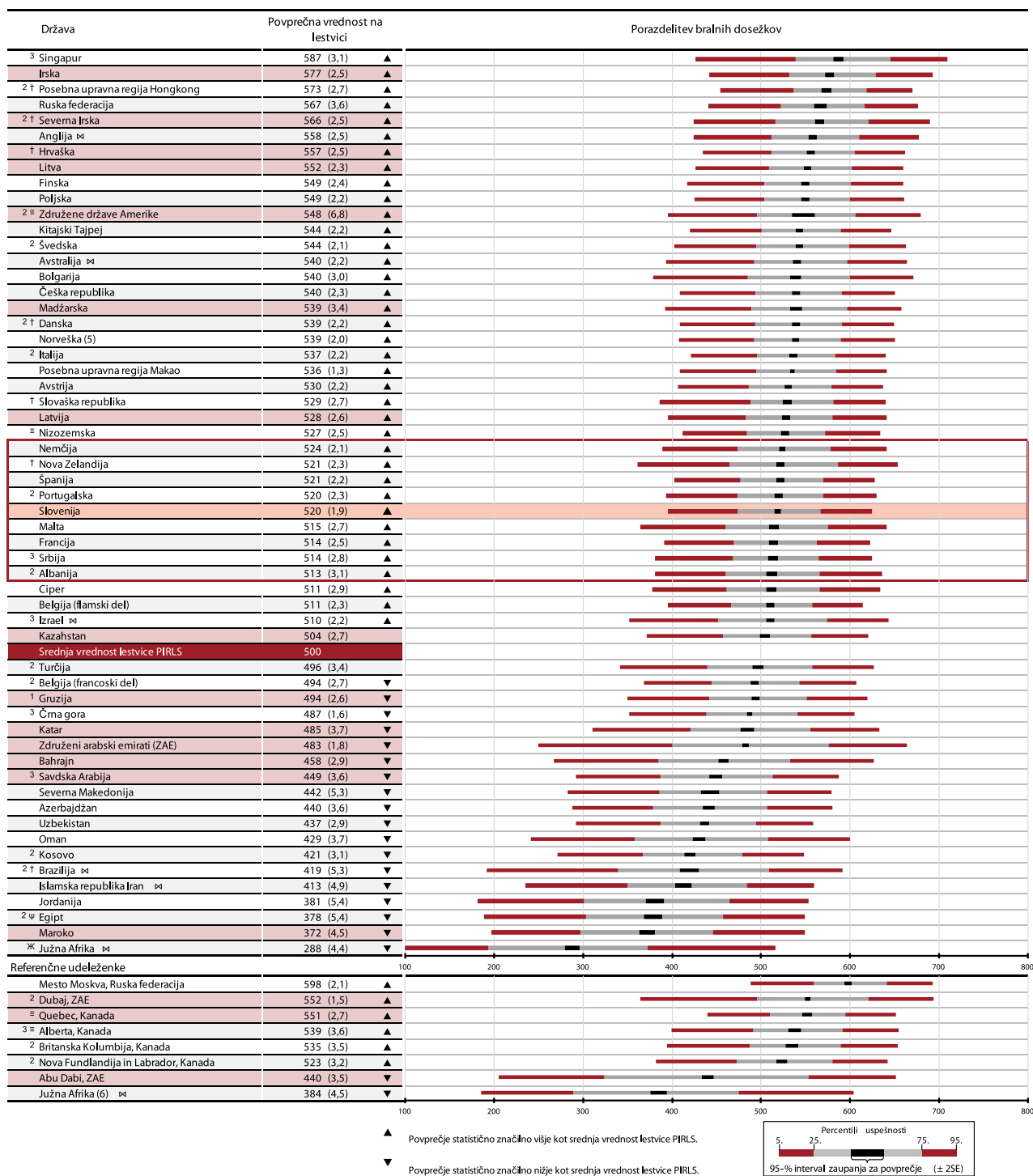
Raziskovalni okvir PIRLS 2021 (ang. PIRLS Assessment Frameworks) in razviti kognitivni in kontekstualni instrumenti skušajo vključiti najnovejše pristope merjenja na področju bralne pismenosti učencev v njihovem četrtem letu šolanja. V prvi mednarodni IEA raziskavi bralne pismenosti (natančneje Reading Literacy 1991) je bila ta definirana kot sposobnost razumeti in uporabiti tiste oblike pisnega jezika, ki jih zahteva družba ter/ali jih ceni posameznik. Sčasoma pa se je skozi več ciklov raziskave PIRLS oblikovala nova definicija, ki se sklicuje na bralne izkušnje učenk in učencev, poudarja razširjen pomen branja v šoli in vsakdanjem življenju ter priznava vedno večjo raznolikost besedil v današnjem tehnološkem svetu (Mullis in Martin, 2019, str. 6).

Ta pogled na branje odraža številne teorije bralne pismenosti, ki poudarjajo, da je branje tako konstruktivni, kakor interaktivni proces. Pomen je ustvarjen skozi interakcijo bralec – besedilo v kontekstu partikularne bralne izkušnje. Bralce razumemo kot tiste, ki dejavno sestavljajo pomen, poznajo učinkovite bralne strategije in to, kako jih prenesti v branje. Pred, med in po branju bralci uporabljajo repertoar lingvističnih veščin, kognitivnih in metakognitivnih strategij, pa tudi ozadenjsko znanje – na ta način ustvarjajo pomen. Zraven tega lahko kontekst bralne situacije podpira ustvarjanje pomena s spodbujanjem angažiranja in motivacije za branje, vendar pa lahko kontekst določi tudi specifične zahteve, ki morda ne podpirajo ustvarjanja pomena (Mullis in Martin, 2019, str. 6). Zato da bralci pridobijo znanje o svetu ali o sebi, se lahko učijo iz različnih vrst besedil. Vsaka vrsta besedila ima

lahko več oblik, od tradicionalnih pisnih (knjige, revije itd.) do digitalnih oziroma elektronskih oblik (npr. SMS-i, elektronska sporočila, internetna spletna mesta). Vse to se vedno bolj odraža tudi v šolskem prostoru in pridobivanju znanja v šoli (in izven nje), zato tej zasnovi sledi tudi PIRLS.

b) Izvedba cikla 2021

V raziskavi PIRLS 2021 je na mednarodni ravni sodelovalo 57 držav oziroma izobraževalnih sistemov in 8 referenčnih udeleženk. 26 držav oziroma izobraževalnih sistemov in 7 primerjalnih udeleženk je v tem ciklu prešlo na digitalno testiranje kot primarni

Slika 1: Mednarodna lestvica dosežkov bralne pismenosti (vir: Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021), str. 20)

način zbiranja podatkov, hkrati pa so izvajali tudi trende besedil v testiranju na papirju (iz PIRLS 2016), v smislu t. i. *bridge study* (angl.), zato da so rezultati, ne glede na način testiranja primerljivi, pa tudi primerljivi med posameznimi cikli. Med njimi je tudi Slovenija. Raziskavo smo v Sloveniji izvajali v času med 17. marcem in 23. junijem 2021. V raziskavi so sodelovali učenci (četrtšolci, v povprečju so bili stari 10 let), njihovi učitelji, ravnatelji in starši. Zbrani podatki (za PIRLS digital in *bridge*): 194 šol (332 oddelkov), 163 ravnateljev, 6.505 učencev (5.096 digitalna PIRLS, 1.409 *bridge*), 5.974 staršev in 324 učiteljev (ki so poučevali vzorčne razrede četrtšolcev).

Bralni dosežki in trendi

Najprej bomo prikazali porazdelitev bralnih dosežkov (v padajočem vrstnem redu) sodelujočih držav oziroma izobraževalnih sistemov. Pri tem je treba opozoriti, da je »mednarodno povprečje PIRLS« izračunano na 500 točk (standardizirana sredina mednarodne lestvice PIRLS), s standardno deviacijo 100 točk. Tako je bilo tudi v prejšnjih zajemih podatkov od leta 2001 naprej. 500 točk torej ne pomeni aritmetične sredine lestvice sodelujočih držav.

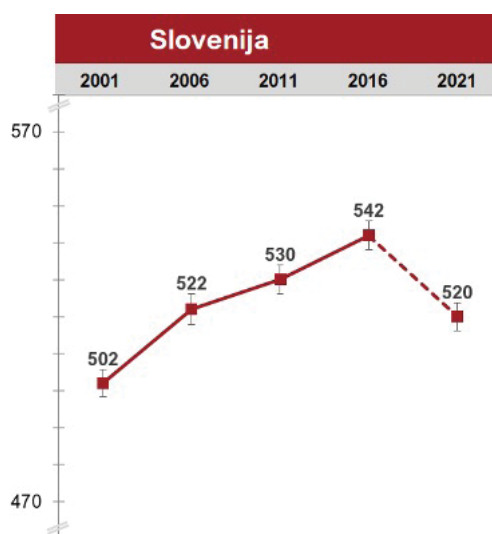
S slike 1 vidimo razvrstitev sodelujočih držav oziroma izobraževalnih sistemov v PIRLS 2021 glede na bralni dosežek učencev. Kot vidimo, so naši četrtšolci in četrtšolke nad srednjo vrednostjo mednarodne lestvice PIRLS. Opazimo pa tudi, da so države razvrščene po padajočem vrstnem redu glede na bralni dosežek učencev. V vseh državah z znakom ▲ so povprečni bralni dosežki učencev statistično značilno nad srednjo vrednostjo lestvice PIRLS, države z znakom ▼ pa so statistično značilno pod srednjo vrednostjo lestvice PIRLS. Kljub temu, da so države razvrščene po padajočem vrstnem redu glede na bralni dosežek učencev, kar vidimo v točkah, to še ne pomeni, da v vseh državah pri tem dosežku obstaja statistično značilna razlika. To pomeni, da kljub razlikam v točkah ne moremo reči, da je nacionalno povprečje pri teh (določenih) državah nižje ali višje. V primeru Slovenije to pomeni, da ne moremo reči, da so imele države, ki smo jih občrtali z rdečo barvo, statistično značilno različen dosežek učencev od učencev nekaterih drugih držav. Pri interpretaciji dosežkov je treba tudi opozoriti, da so nekatere države testirale kohorto četrtšolcev nekaj mesecev kasneje, v začetku petega razreda, kar je označeno z oznako ■, Norveška pa petošolce (5).

Kot vidimo s slike 1, dosežki učencev iz Nemčije, Nove Zelandije, Španije in Portugalske niso višji od dosežkov njihovih vrstnikov iz Slovenije, in podobno, dosežki učencev iz Malte, Francije, Srbije in Albanije niso nižji od dosežkov četrtšolcev iz Slovenije. Lahko pa rečemo,

da je povprečni bralni dosežek učencev v Sloveniji višji kakor na Cipru (in vseh državah, ki so razvrščene za njim) ter da je povprečni bralni dosežek učencev v Sloveniji nižji kakor učencev z Nizozemske in tudi nižji kakor v vseh tistih državah, ki so na lestvici uvrščene pred Nizozemsko, začenši s Singapurjem.

V nekaterih državah obstajajo razlike pri branju glede na namen (branje za literarno izkušnjo proti branju za pridobivanje in uporabo informacij) in procese razumevanja (priklic in preprosto sklepanje proti interpretaciji, integraciji in vrednotenju) glede na povprečni bralni dosežek. V Sloveniji teh razlik ni.

a) Trendi razlik za Slovenijo

Slika 2: Trendi bralnih dosežkov v Sloveniji (vir: Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021), str. 25).

S slike 2 vidimo, da so učenci v Sloveniji z vsakim ciklom raziskave PIRLS dosegali višje povprečne bralne dosežke, vse do leta 2021, ko je prvič zaznati upad v bralnih dosežkih četrtšolcev v Sloveniji. V letu 2021 so naši učenci dosegli 23 točk manj kot leta 2016 (zaradi zaokroževanja na cela števila je trend prikazan drugače). Pri trendih za Slovenijo je treba izpostaviti, da dosežki v večini držav EU ali drugih državah včasih malo narastejo, padejo in/ali se slednje izmenjuje ali pa med zaporednima cikloma ni statistično značilnih razlik. Vendar je Slovenija pravzaprav edina izmed v ciklu 2021 sodelujočih držav EU (in vsaj enem predhodnem ciklu; razen Cipra, a ta je sodeloval le v ciklih 2001 in 2021, pri Slovaški republiki so bili višji le med prvima dvema cikloma, potem enaki), kjer je bil dosežek iz cikla v cikel statistično višji, in sicer vse do leta 2016. Se pravi, da se je raven bralne pismenosti četrtšolcev stabilno višala, vse od leta 2001 naprej (do leta 2021). Če primerjamo bralni dosežek leta 2021, je ta tak kot je bil bralni dosežek leta 2006.

Deklice so v ciklu 2021 dosegle višje bralne dosežke v 51 državah od 57 sodelujočih, v šestih državah/sistemih pa ni bilo značilnih razlik. Razlike so bile tudi v Sloveniji. Prav tako rezultati raziskave PIRLS kažejo, da so v Sloveniji deklice boljše bralke v vseh ciklih PIRLS.

b) Branje in domače okolje

Prejšnji zajemi podatkov PIRLS in tudi drugih raziskav kažejo na povezavo med socialno-ekonomskim statusom (SES) družin, iz katerih prihajajo učenci, in njihovimi bralnimi (in drugimi) dosežki. Učenci z višjim SES imajo v mednarodnem povprečju pomembnejši boljši bralni dosežek, kot je to značilno za bralni dosežek učencev z nižjim SES. Tako je tudi v Sloveniji, in sicer gre za razliko 78 točk. Če pogledamo bralni dosežek le v razmerju do števila knjig doma, ugotovimo, da tisti, ki imajo doma več knjig, dosegajo boljše bralne dosežke. Prav tako boljši bralni dosežek izkazujejo učenci, ki doma pogosteje govorijo slovensko.

Bralni dosežek se na mednarodni ravni in v Sloveniji povezuje tudi s tem, kako radi berejo starši (to se namreč lahko prenaša tudi na odnos do branja njihovih otrok), in starši v Sloveniji so pri tem uvrščeni v kategorijo Nekoliko radi berejo. Le 26 % četrtošolcev ima starše, ki zelo radi berejo. V povprečju imajo ti otroci za 24 točk višji bralni dosežek od otrok staršev, ki nekoliko radi berejo (teh je v Sloveniji 52 %).

V Sloveniji je le 28 % učencev poročalo, da zelo radi berejo. 18 % jih na mednarodni ravni poročalo, da ne marajo branja, pri nas pa je bilo takšnih učencev 23 %.

c) Branje in šolski kontekst

Pri bralnem dosežku v Sloveniji med šolami ni velikih razlik, nasprotno, te razlike so zelo majhne. So pa velike razlike med učenci v šolah.

Učenci so poročali tudi o različnih dejavnostih v šoli, povezanih z branjem. Na splošno so učenci precej zadovoljni s poukom branja v šoli. Večini je všeč, kar berejo v šoli (približno 18 % pa ne). Večina jih zelo dobro ocenjuje tudi interakcijo med sabo in učitelji pri pouku branja (npr. jasna pričakovanja učiteljev, njihova podpora pri učenju, spodbujanje izražanja mnenj o prebranem, učenci imajo možnost pokazati, kaj so se naučili itd.).

Večino slovenskih učencev (86 %) poučujejo učitelji, ki pri poučevanju branja uporabljajo predvsem neleposlovne knjige ali učbenike, ki so najpogostejši vir vsaj enkrat ali dvakrat na teden do vsak dan ali skoraj vsak dan. Naslednji najpogostejše uporabljen vir so kratke zgodbe: 78 % slovenskih učencev poučujejo učitelji, ki ta vir uporabljajo zelo pogosto (od dnevne uporabe do najmanj dvakrat na teden). Tretji najpogostejši vir učiteljev so prekinjena besedila (48 %

učencev poučujejo učitelji, ki slednje uporabljajo enkrat ali dvakrat na teden ali pogosteje). Besedila, ki jih učitelji učencev izbirajo najmanj, so dramska dela.

Sklep

Bralno pismenost razumemo kot temelj vseh ostalih pismenosti. Raziskava PIRLS izmeri bralno pismenost (v povezavi s številnimi drugimi kontekstualnimi podatki) načeloma ob koncu četrtega razreda. To je izjemno pomembno, saj gre za obdobje ali prehod od učenja branja v branje za učenje. Pomembno pa tudi zato, ker se v tem obdobju še vedno da kaj popraviti pri branju in seveda učenju. Rezultati cikla 2021 niso spodbudni, saj smo prvič izmerili upad bralne pismenosti, kljub temu pa so pomembno izhodišče tako za pedagoško prakso kot politiko, ki mora temu področju očitno tudi v prihodnje nameniti ustrezne spodbude za izboljšave.

Drugo

Celotno nacionalno poročilo (prvi izsledki) (Klemenčič, Mirazchijski, 2023) je dostopno na povezavi <https://www.pei.si/raziskovalna-dejavnost/mednarodne-raziskave/pirls/pirls-2021>. Iz tega vira smo tudi črpali podatke za ta članek.

QR koda za hiter dostop:

Prav tako želimo bralce opozoriti, da bomo podrobnejše rezultate, predvsem pa te, ki bodo izhajali iz sekundarnih analiz podatkov, objavljali na blogu za učitelje in učiteljice ter druge zainteresirane za področje bralne pismenosti. Blog je dostopen na povezavi: <https://pirls.splet.arnes.si/>.

Viri in literatura

Klemenčič, M. E., Mirazchijski, P. (2023). *Mednarodna raziskava bralne pismenosti (IEA PIRLS 2021): nacionalno poročilo - prvi rezultati*. Pedagoški inštitut.

Mullis, I. V. S., in Martin, M. O. (ur.). (2019). *PIRLS 2021 Assessment Frameworks*. <https://timssandpirls.bc.edu/pirls2021/frameworks/>

Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030. MIZŠ. <https://www.gov.si/novice/2020-01-15-nacionalna-strategija-za-razvoj-bralne-pismenosti-za-obdobje-2019-2030>